

teri se sicer človek že zrelo in odgovorno, hkrati pa še s polnim zagonom in življenjsko silo loti vsake pomembne naloge, ki se postavlja pred njega. In takih nalog ne bo malo.

Savin Jogaan
RK SZDL SRS

***

1. Predsedstvo RK SZDL Slovenije in SDS sta se na seji 27. 5. 1975 dogovorila za posvetovanje o položaju slovenščine v slovenski in jugoslovanski javnosti. Posvetovanje bo prirejeno s sodelovanjem SDS in SZDL. Ob tej priložnosti naj bi izšla posebna številka revije Jezik in slovstvo.

2. Namen posvetovanja je opozoriti širšo javnost na pomen slovenskega jezika, zlasti knjižnega, kot izjemne družbene vrednote v najširšem in najglobljem pojmovanju, hkrati pa začeti širše in sistematično skrbeti za oblikovanje jezikovne zavesti Slovencev in široke sodobne jezikovne kulture.

2.1. Na posvetovanju se bo govorilo o razmerju slovenskih delovnih ljudi do lastnega izrazila v vseh oblikah javnega sporazumevanja. Načeto bo vprašanje skrbi za jezik v delovnih organizacijah, sodstvu in upravi, v političnem življenju slovenske in jugoslovanske samoupravne družbe, v množičnih občilih, vojski in sodobni umetnosti. Znova bo odprto vprašanje o sporazumevanju Slovencev v okviru Jugoslavije.

3. Jezikovna zavest je temeljna prvina narodne zavesti, in sicer tako pri Slovencih v SFRJ kakor pri Slovencih zunaj njenih meja. Pravica do jezikovne samobitnosti je bila in je sestavni del boja za človeško dostojanstvo. Iz lastne izkušnje in izkušnje drugih narodov vemo, da je jezikovna zavest toliko trdnejša, kolikor bolj temelji na spoznanju lastnega knjižnega jezika in njegove kulture. Slovenska jezikovna zavest je utemeljena tudi s tisočletno kultiviranostjo slovenskega izrazila in njegovo zmožnostjo, da zadosti vsem potrebam sporazumevanja v sodobni, visoko razviti družbi.

3.1. Sodobna jezikovna kultura ne temelji več na sprejemanju zapovedi oziroma prepovedi glede rabe jezikovnih znamenj, temveč na spoznavanju jezika kot iz delnih sestavov jezikovnih znamenj zloženege sestava. Njeno bistvo ni v vsesplošnem purizmu ali antipurizmu, temveč v razvi-

tem spoznanju o primernosti izraznih sredstev v posameznih govornih položajih in njihovi opaznosti zunaj teh položajev. Izbiira jezikovnih sredstev je seveda odvisna od vsakega govornika in njegove lastne presoje.

3.2. Glavni posrednik jezikovne kulture pri Slovencih je šolska mreža. Jezikovni pouk mora biti organiziran na vseh njenih stopnjah, od predšolske dobe do visokih šol vseh vrst. Lektorji naj bi sčasoma sestavkov ne pisali več, temveč naj bi — kakor v drugih razvitih družbah — svetovali le stilistične popravke. Jezikovni pouk naj bi slonel na spoznanju, da vsak posameznik z duhovnim in telesnim razvojem razvija in spreminja tudi svoje izrazilo. Stališče, da je dovolj, če učenec spozna jezikovni sestav na stopnji osnovnega izobraževanja, se je pokazalo za zgrešeno in na tem spoznanju bo treba izdelovati učne načrte v prihodnje. Jezikovni pouk se veže po eni strani s poukom slovstvene zgodovine in besedne umetnosti ter je povezan s kulturno zgodovino. Po drugi strani pa je treba posebej poudariti, da jezikovni pouk v širšem smislu podaja šola v celoti, z vsemi predmeti, v sodobnem pojmovanju pa tudi obvezna celodnevna šola, posebno tam, kjer domače okolje zaradi zaprtosti deluje na otroka kot gluha loza in ne le, da ga ne razvija, temveč ga nasprotno celo ovira pri razvijanju in s tem pri osebnem napredku. Prav zaradi teh novosti v usmerjenem izobraževanju bo moralo spoznanje o jezikovni vzgoji prodreti iz ozkih slovenističnih vrst med vse proizvodne delavce in vse tiste družbene delavce, ki bodo udeleženi v vzgojnem procesu. To seveda pomeni, da bodo učenci v šoli utrjevali oblike sporočanja, ne pomeni pa, da bi drugi predmeti lahko prevzeli vlogo slovenistične stroke — pojasnjevati jezikovni sestav ter razložiti in utrditi pojem jezikovne kulture.

3.3. V zvezi s tem je treba za nove naloge posebej pripraviti najprej učitelje slovenščine; z vprašanji jezikovne kulture pa bo seveda treba seznaniti tudi vse druge pedagoge in delavce v šolstvu. Posebej je treba opomniti na zvrstno diferenciacijo jezika, kajti šola prevzema nase naloge, ki so jih doslej opravljal starši in domače okolje. V teh spremenjenih razmerah šola seveda ne bo v vseh govornih položajih razvijala samo zbornega (knjižnega) jezika, saj to ne bi pomenilo vcepljanja resnične jezikovne kulture, temveč kvečjemu odpravljanje bogastva sestavov in možno-

sti jezikovnega prilagajanja govornim položajem. V novi šoli bo treba paziti tudi na temeljno vprašanje razločka med strokovno-znanstvenim načinom izražanja in vsakdanjo besedo, ker obstaja nevarnost, da bi bil izraz, ki ima čustveno razsežnost, izrinjen, to pa ima lahko hude posledice. Sama razlaga jezikovnega sestava in pojasnilo za rabo seveda ne bosta dosegla pravega namena, če ne bosta vcepljala zavesti o slovenskem jeziku kot posebni družbeni in kulturni vrednoti.

3.4. Poleg šole bo treba še naprej opozarjati in vzgajati v knjižnem jeziku z množičnimi občili (časniki, radio, televizija, kulturne, strokovne in druge revije) ter seveda z glasili SDS. Z nakazovanjem problematike današnjih razmerij v jeziku ter pojasnjevanjem glede rabe bo treba poskrbeti za čedalje večjo suverenost pri obvladanju jezika in za zavestno skrb za kultiviranost slovenščine v javnosti. Pri tem se bo treba izogniti kampanji in pretiravanju.

3.5. Vzgoja poteka tudi s primerno jezikovno kulturo v praksi samih množičnih občil. Približevanje »neukemu« bralcu ni v jezikovni ohlapnosti in grobih prekrških zoper jezikovno normo, kakršne srečujemo v marsikateri publikaciji, namenjeni širšemu, morda premalo zahtevnemu občinstvu. Vprašanja najbrž ne bo mogoče rešiti z armado lektorjev, temveč bo treba poskrbeti za spremembo miselnosti piscev in za večjo seznanjenost z jezikovnimi vprašanji.

Te naloge so posebno resne, ker velik del današnje srednje generacije sploh ni bil deležen osnovne izobrazbe v slovenščini (zlasti Primorska pod Italijo, nemška okupacija na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem).

3.6. Katedri za slovenski jezik na oddelku za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani, ustrezne študijske institucije na pedagoških akademijah v Ljubljani in Mariboru, katedri za slovenski jezik na AGFRT in FSNP ter Inštitut za slovenski jezik SAZU dajejo s svojim delom ustvarjalno pobudo za postavljanje teoretičnih temeljev jezikovne kulture. Njihovi raziskovalni programi in delo morajo biti nenehno prilagojeni tako aktualnim vprašanjem v spoznavanju slovenskega jezika in jezikovne kulture, upoštevati pa morajo tudi potrebo Slovencev po samospoznavanju s pomočjo ugotovljenih dejstev o slovenskem jeziku danes ter z razlago teh dejstev. V okviru nove uredit-

ve Raziskovalne skupnosti Slovenije bo treba v zvezi s tem programom razpisovati teme in poskrbeti, da ne bo kadrovskih in denarnih ovir pri njihovem uresničevanju.

3.7. Posebna in stalna pozornost mora biti posvečena vprašanjem slovenskega jezika pri Slovencih, ki živijo kot narodnostna skupnost v vsakdanjem stiku z drugim jezikom. Ta skrb je v celoti naravnana na pomoč pri boju za pravice slovenskega jezika, posebej pa je treba podpirati prizadevanje, da bi slovenski (knjižni) jezik obvladali in ga čedalje bolj uporabljali tudi tisti, ki niso bili deležni slovenskega pouka. Zelo pomembno bi bilo, da bi v njihovih šolah spremljali tista dognanja o slovenskih jezikovnih sestavih, ki v zadnjem času pomenijo prelom v pogledih na slovenščino. Potreba po dejavni povezanosti z matičnimi znanstvenimi ustanovami, ki raziskujejo slovenski knjižni jezik, obstaja tudi pri vseh raziskovalcih in ustanovah, ki se ukvarjajo s študijem jezika v vsakdanjem stiku z drugim jezikom.

4. Danes je z mrežo samoupravnega družbenega reda zajetih zelo veliko slovenskih delovnih ljudi, zato je posebno pomembna tudi jezikovna kultura v samoupravljanju. Odprto je vprašanje razmerja med jezikom vsakdanjega političnega sporazumevanja in strokovno politološko ter drugo strokovno terminologijo, primerno za razprave in listine, manj primerno pa v pogovorih med delovnimi ljudmi in ob drugih manj uradnih priložnostih. Ob tem je treba opozoriti, da mora biti besedilo političnega nagovora drugačno kot besedilo politološke in sociološke razprave. Strokovni in znanstveni jezik se namreč ločita od drugih delnih jezikovnih sestavov po nenavzočnosti čustvene pomenske razsežnosti. Istenje nagovora — ta ima zmeraj tudi čustveno vlogo — z razpravo pa ima pri nas zaradi odtujenosti pomenov strokovnega izraza pogosto negativne posledice za pritegotovanje občanov v politično življenje. Poleg izraza, ki je pogosto uporabljano v neprimernem sobesedilu, obremenjujejo sodobno slovensko politično besedo pogosti in izpraznjeni klišeji ter izrabljena frazeologija. Ker se mora v jeziku zmeraj zrcaliti vsa družbena misel, spremembe pa prodirajo počasneje, kakor se ta misel oblikuje, bo treba ugotoviti, koliko se iz jezika današnjih besedil v dobi razvitega samoupravljanja zrcali drugačna, že presežena družbena misel.

Ne nazadnje pa se ob vseh teoretičnih izhodiščih postavlja pred nas potreba po

preprostem, tudi nestrokovnjaku dostopnem strokovnem izrazu, ki bo dovolj pomenljiv tudi za tistega, ki ne bo obremenjen s koncepcijami stroke.

5. Slovenski jezik v javni upravi in sodstvu se je oblikoval v različnih družbenih redih in večinoma v stiku s tujimi viri in obrazci — od tam so odločbe, pravilnike, zakone in podobno prevajali v slovenščino. Z novimi določili, napisanimi v starem jeziku, so danes poimenovana naša sodobna družbena stališča do razmerij med ljudmi in ocene posameznih dejanj. Tudi tu bi kazalo iskati razumljive, ne razvlečene formulacije nasilne »objektivnosti« in »nepristranskosti«. Jasnost in razumljivost teh besedil sta namreč pogoj za pravno varnost delovnega človeka, saj nerazumljivost odpira možnost za manipulacije in samoupravljalcu otežuje izpolnjevanje dolžnosti ter prevzemanje pravic, ki mu jih družba zagotavlja. Odmaknjeni pravni in uradovni jezik omogoča monopol uradnika.

5.1 V delovnih organizacijah se danes že kaže, da so marsikje spoznali, kako so pomembna sestavina kulturnega dela tudi: a) skrbno in jasno sestavljena besedila notranjega sporazumevanja v podjetju; b) jezikovno dognano ustno in pisno sporazumevanje s strankami; c) dobra besedila gospodarske propagande; č) napisi in imena podjetij. Čeprav je dognano, da ta dejavnost podjetij zanemarljivo malo obremenjuje ceno izdelkov, pa se še zmeraj dogaja, da je reševanje tega vprašanja odvisno od naključne zasedbe delovnih mest.

To je opazno posebno pri izdajanju pisnega gradiva za posamezne izdelke, saj se dogaja, da zaradi večjega trga na jugu Jugoslavije celo slovenska podjetja zanemarljivo slovenskega kupca in s tako prakso sama ustvarjajo manjšinska razmerja, kar je protiustavno. Zanimivo je tudi, da smo zunaj jugoslovanskih meja občutljivi za pravice slovenskega jezika, znotraj pa zoper tovrstno diskriminacijo premalo storimo. Še bolj žgoče je vprašanje trgovskih ponudb v slovenščini pri izdelkih, ki jih kupujemo v drugih republikah. Naša zastopstva ne zahtevajo zmeraj slovenskih navodil in napisov niti za jugoslovanske izdelke — tudi zelo drage — še manj pa za tiste, ki jih druga jugoslovanska podjetja uvažajo iz tujine. To kljub predpisom in dogovorom ne velja tudi za podnaslavljanje filmov.

V zvezi s temi vprašanji je treba razmisliti o ustreznih jezikovnih izobrazbi tehničnih in

ekonomskih kadrov v gospodarskih organizacijah in o stalnem obnavljanju njihovega vedenja o jezikovni kulturi ter poznanju knjižnega jezika pa tudi o potrebi po oblikovanju ne le zavesti, temveč dejavnega spoznanja, da so delovne organizacije nič manj kot šola dejanski vsestranski vzgojitelj največjega števila slovenskih samoupravljalcev.

6.2 Posebno, še danes nerešeno je vprašanje slovenskega jezika v vojski. Spregovoriti bo treba o vprašanih slovenske jezikovne kulture v ljudski obrambi, pri pouku obrambne vzgoje, pregledati bo treba njeno vlogo na slovenski vojaški gimnaziji. Pri tem ni na zadnjem mestu vprašanje učbenikov in priročnikov, ki bi morali biti prvi posrednik jezikovne kulture. — Odprto je tudi vprašanje možnosti za jezikovno uveljavljanje slovenskih vojakov v vojski. Dogaja se namreč, da vojak zaradi jezikovnega neznanja (srbohrvaščine) ne more biti popolnoma deležen izobraževalnih in vzgojnih možnosti, ker pa je včasih pomanjkljivo tudi njihovo obvladanje slovenščine, se utegne zgoditi, da zaradi neustrezne jezikovne kompetence v obeh jezikih prihaja do nekakšne jezikovne asimilacije, to pa je spet v nasprotju z našimi načeli in ureditvijo.

7. Posebno pozornost je treba posvetiti tudi stanju slovenščine v umetnostnem izražanju. Tu veljajo drugačna pravila in za uporabo izrazja iz vseh jezikovnih zvrsti pozna umetnost le omejitve, ki izvirajo iz njenih okvirov in hotenj. Seveda pa ostaja odprto vprašanje estetičnosti, funkcionalnosti in pomenljivosti izraza, privzetega iz neumetnostnih vrst in zvrsti.

V zvezi s tem je tudi vprašanje slovenskega odrskega in filmskega jezika, tako v dramskih delih in scenarijih kakor tudi v realizaciji. Vprašanje ustreznih pritegnitve jezikovnih zvrsti v odrskih in filmskih delih je pri nas teoretično nerazčiščeno in navadno praktično nedognano.

Sklep

V pričujočih tezah o jeziku so podana področja, o katerih se bo govorilo na posvetovanju o jeziku, prikazana pa je tudi temeljna usmeritev obravnavanja. Teze so urejene in zbrane z namenom izzvati javno razpravo, ki bi prispevala k večjemu učinku tako zasnovane akcije.

V Postojni, 1. 10. 1975

Breda Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zgornje teze so bile prebrane na zborovanju v Postojni; s tem so dane v javno razpravo; vsi, ki bi jih želeli dopolnjevati ali kako spreminjati, naj pošljejo svoje pred-

loge na naslov uredništva JiS. Simpozij bo verjetno novembra 1976. Za prispevke se UO SDS vnaprej zahvaljuje.

TRUBARIANA V BRATISLAVI

Čeprav evidenca izvirnih in ohranjenih protestantskih tiskov 16. stoletja iz objektivnih razlogov ne more biti povsem točna, lahko vendarle trdimo, da so v deželah zahodne Evrope naši literarni zgodovinarji registrirali in pregledali vse dosegljive slovenske protestantske tiske v javnih in cerkvenih knjižnicah. Ta ugotovitev pa prav gotovo ne bi mogla obveljati za območja vzhodne Evrope. V utemeljitev in ilustracijo te navedbe naj služita dve dragoceni najdbi v Bratislavi. V obeh primerih gre za dokaj redka Trubarjeva izvirkna.

✓ obdobju mojih poprejšnjih raziskovanj v bogati licejski biblioteki Slovaške akademije za znanost in umetnost v Bratislavi sem lahko s pomočjo kataloga evidentiral Trubarjevo Hišno postilo iz leta 1595 (s signaturo št. 4.104). Ob razstavi prekmurskih prvotiskov iz skladov bratislavske licejske biblioteke v letu 1969 so si obiskovalci v Ljubljani, Mariboru in Murski Soboti lahko ogledali tudi ta izvirk, ki spada med dobro ohranjene publikacije in je njegovo registracijo v Bratislavi skoraj povsem zanesljivo moč pripisati knjižno-ljubiteljski vnemi znanega bratislavskega pastolja ter mecena Mihaela Institorisa Mošovskega.

V okviru preučevanja slovenskega protestantskega tiska v knjižnih depojih bratislavskega centra Maticе Slovaške, ki je prevzela številne sklade bivših katoliških samostanov, sem letos poleti zasledil še eno ohranjeno Trubarjevo (pravzaprav Klombner-Juričičevo) knjigo — Ene duhovne peisni iz leta 1563. Ta redok prvotisk (s signaturo MS Br. II. 2 Bop 2727) je povezan v koligat, ki vključuje še naslednje latinske tiske: S. Rota, Iani anisii sententiae ... (1557), Dilingae apud Sebaldu Mayer (1562), Historia Bohemica (1532) in H. Schottena Vita honesta ... (1563).

Registraciji dveh redkih Trubarjevih knjig v Bratislavi je treba dodati tudi nekaj novoodkritih zapisov o njem ter njegovem delu (v bratislavski licejski biblioteki SAZU).

V svoj obsežen literarno-zgodovinski pregled z naslovom »Specimen Hungariae Literatae Virorum Eruditione Clarorum Natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatiae, Slavorum atque Transylvanorum...«, ki je izšel leta 1711 v Frankfurtu in Leipzigu, je bansko-štiavniški bibliograf David Czwittinger (1676—1743) vključil tudi nekaj podatkov o Primožu Trubarju. To dejstvo in pa bratislavska registracija še ne bi predstavljala pomembnejšo novino, če ne bi Czwittinger po več kot 150 letih vzpodbudil madžarskega protestantologa Andrása Fába na dopolnitve in če se na tem »bratislavskem« izvodu ne bi našle tudi zanimive — rokopisne opombe.

V 18. zvezku »Figyelő-a« (Obzornika), budimpeštanskega literarno-zgodovinskega glasila, je András Fábo leta 1885 objavil svoje »Dopolnitve k Czwittingerju«, ki vsebujejo tudi dostavke oziroma neuporabljene vire k Trubarjevimi generalijam. V zvezi s »prvim« Trubarjem (za razliko od Felicijana) omenja najprej J. W. Valvasorja »Die Ehre des Herzogthums Crain«, potem pa še nagrobni govor Jacoba Andrea in druge biografske podatke iz dela A. K. Saliga »Vollständige Historie der augspurgischen Confession« iz leta 1730. Fábo opozarja v zvezi s Trubarjem še na delo J. P. Koliusa »Introductio in historiam et rem litterariam slavorum« ter na njegovo »Historia critica versiorum slavonicarum maxime in signium«.

Po oceni dr. Jana Čaplovića, dolgoletnega vodje bratislavske licejske biblioteke (in njegove ugotovitve potrjujejo tudi rokopisne primerjave), izvirajo številne rokopisne opombe na straneh »bratislavskega« Czwittingerjevega Specimena izpod peresa znanega protestantskega pastolja Samuela Wilhelma Serpiliusa (1707—1762). Le-ta je na strani 390 v zvezi s Trubarjem med drugim zapisal tudi tole ugotovitev: De N. T. Truberis oct. H. Vogt Catalogus libros rarit. edit. 1747, pag 664. Sicer se Serpiliusove opombe nanašajo tudi na Jurija Dalmatina in tiskarja Janža Mandelca.